

Školní vzdělávání v Estonsku

Věra Ježková

Edgar Krull

Karmen Trasbergová

KAROLINUM

Školní vzdělávání v Estonsku

Věra Ježková
Edgar Krull
Karmen Trasbergová

Recenzovali:

doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc.

prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc.

Lektorovala: prof. PhDr. Eliška Walterová, CSc.

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum

Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2014

© Věra Ježková, Edgar Krull, Karmen Trasbergová, 2014

ISBN 978-80-246-2687-1

ISBN 978-80-246-2706-9 (pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

Obsah

Předmluva	9
1. Estonsko – několik pohledů na zemi	11
1.1 Politický systém, legislativa, exekutiva	11
1.2 Přehled dějin Estonska	15
1.3 Ekonomika	19
1.4 Zeměpisná charakteristika	20
1.5 Obyvatelstvo, rodina, mládež	22
1.6 Věda a kultura	25
2. Vzdělávací politika	28
2.1 Instrukce vzdělávací politiky	28
2.2 Legislativa týkající se vzdělávání	30
2.3 Cíle a principy vzdělávací politiky a priority reforem vzdělávacího systému	32
3. Vzdělávací systém	35
3.1 Krátký pohled do historie	35
3.2 Základní charakteristika vzdělávacího systému	37
3.2.1 Všeobecné vzdělávání	37
3.2.2 Demografická charakteristika vzdělávacího systému	39
3.3 Řízení a financování školství	41
3.4 Struktura vzdělávacího systému	46
3.4.1 Předškolní výchova (alusharidus)	46
3.4.2 Základní vzdělávání (põhiharidus)	48
3.4.3 Střední vzdělávání (keskharidus)	49
3.4.4 Speciální školství/výchova a vzdělávání dětí s různými druhy postižení	51

3.4.5	Vysokoškolské vzdělávání (kõrgharidus)	52
3.4.6	Soukromé vzdělávání	52
3.4.7	Vzdělávání učitelů	53
3.5	Vybrané statistické údaje	62
4.	Kurikulum	65
4.1	Obecná charakteristika kurikula	65
4.2	Státní vzdělávací program pro základní školu	68
4.3	Státní vzdělávací program pro gymnázium	71
4.4	Speciální školství	75
4.5	Několik číselných údajů	75
5.	Evaluace vzdělávacího systému a vzdělávacích zařízení a hodnocení žáků	77
5.1	Evaluace vzdělávacího systému a vzdělávacích zařízení	77
5.2	Hodnocení žáků	80
5.2.1	Druhy a způsoby hodnocení	81
5.2.2	Závěrečné/přijímací zkoušky	83
5.3	Účast Estonska v mezinárodních srovnávaních školní úspěšnosti	88
6.	Národnostní otázka ve společnosti a ve školním vzdělávání	91
6.1	Obyvatelstvo Estonska a národní vztahy	91
6.2	Národnostní otázka ve školním vzdělávání	94
7.	Jazyky a jazykové vzdělávání	97
7.1	Estonština a další jazyky v Estonsku	97
7.1.1	Estonština	97
7.1.2	Další jazyky v Estonsku	99
7.2	Jazyková politika	100
7.3	Jazyky ve školním kurikulu	103
7.3.1	Estonština a ruština	104
7.3.2	Cizí jazyky	108
8.	Vývoj estonského všeobecného vzdělávání po znovuzískání národní nezávislosti v roce 1991	113
8.1	Všeobecné vzdělání v Estonsku na konci období totality	114
8.1.1	Totalitní ideologie	114
8.1.2	Dva paralelní systémy všeobecného vzdělávání	115
8.1.3	Vzdělávací politika	115
8.1.4	Pedagogický výzkum	116

8.2 Vývoj estonského všeobecného vzdělávání a myšlení v oblasti vzdělávání od rozpadu sovětského totalitního režimu	117
8.2.1 Období radikálních změn a vymanění se ze sovětského systému vzdělávání	118
8.2.2 Vzdělávací politika a obnova kurikula v letech 1994–2004	120
8.2.3 Hlavní události a změny v tvorbě vzdělávací a kurikulární politiky od roku 2004	125
8.3 Závěrečné poznámky	128
Summary	130
Literatura	132
Rejstřík	140
Informace o autorech	144

Předmluva

Estonsko zažívá od rozpadu Sovětského svazu a znovunabytí své samostatnosti zásadní změny v životě společnosti. Jejich součástí je rozsáhlá reforma vzdělávání, spočívající v minimalizaci vlivu sovětské školy a ruštiny. Do jisté míry připomíná změny, k nimž došlo v oblasti vzdělávání v České republice po roce 1989. Tato skutečnost byla prvním důvodem, proč jsme zvolili Estonsko za předmět naší studie. Druhým, stejně významným důvodem naší volby bylo, že Estonsko je rovněž reprezentantem pobaltských zemí, které mají mnoho společných rysů. Jejich zásadní problém a specifikum představuje jazyk a národní sebevědomí. V mezinárodních výzkumech školní úspěšnosti je Estonsko úspěšnější než Česká republika, Litva a Lotyšsko. Ve studii klademe důraz na komparaci Estonska s těmito zeměmi.

Předložená analyticko-srovnávací studie je další v ediční řadě studií Školní vzdělávání v zahraničí, které byly vypracovány v rámci řešení projektu MŠMT ČR Centrum základního výzkumu školního vzdělávání v období 2006–2011. V roce 2008 byla vydána studie o školním vzdělávání v Německu, v roce 2009 o Velké Británii a v roce 2011 studie o Švédsku. V návaznosti na tento projekt byla vydána v roce 2013 studie Školní vzdělávání v Ruské federaci. Studie o Estonsku byla vypracována v rámci meziuniverzitní spolupráce Univerzity v Tartu a Univerzity Karlovy v Praze.

Studie zachovává metodologický přístup užitý v publikacích předchozích, tj. problémové pojetí (důraz na hlavní problémové okruhy školního vzdělávání) a dva pohledy na představenou problematiku: pohled „zvenku“, který poskytuje česká autorka, a pohled „zevnitř“, zprostředkovaný estonskými autory. Studie byla vypracována s využitím především aktuální literatury, zahrnující zejména zahraniční zdroje o estonském vzdělávání, estonské dokumenty vzdělávací politiky a aktuální

informace na estonských vzdělávacích portálech; na rozdíl od předchozích publikací byly méně dostupné stati v odborné literatuře.

Celkově se nese estonskými zdroji „národní duch“, tj. důraz na estonskou historii a kulturu, estonský národ a jazyk. S podobným stylem jsme se v literatuře k předchozím publikacím nesetkali. Tento nevtíravý patriotismus vnímáme pozitivně, protože jsme si při psaní publikace uvědomili, jak nelehká je historie estonského národa, a že Estonci, ač celkem nepočetní, mohou být právem hrdí na to, že dokázali zachovat svůj národ a jazyk a vyvinout se ve vyspělou demokratickou společnost.

Předložená analyticko-srovnávací studie má strukturu obdobnou jako výše uvedené studie předchozí. První kapitola uvádí do širšího kontextu země, v němž změny školního vzdělávání probíhají; zvláštní pozornost je věnována historii.

Ve druhé kapitole je kladen hlavní důraz na cíle a principy nové estonské vzdělávací politiky, třetí kapitola představuje obnovený estonský vzdělávací systém a poskytuje i krátký pohled do historie estonského vzdělávání. Tématem čtvrté kapitoly jsou významné změny, jimiž prochází kurikulum základních škol a gymnázií. Pátá kapitola se zabývá problematikou evaluace vzdělávacího systému a vzdělávacích zařízení a hodnocení žáků. Šestá kapitola se věnuje aktuální a citlivé národnostní otázce ve společnosti a ve školním vzdělávání, sedmá kapitola podobně citlivé otázky jazyků a jazykového vzdělávání. V poslední, osmé, kapitole, podobně jako v předchozích studiích této ediční řady, dostávají prostor autoři „domácí“; přinášejí svůj vnitřní pohled na vývoj všeobecného vzdělávání v Estonsku za posledních 25 let.

Publikaci považujeme za příspěvek k literatuře z oblasti srovnávací pedagogiky, přinášející systematicky utříděné poznatky o zemi, která nám může být v mnoha ohledech blízká. Věříme, že naše studie zaujme ty, jimž je určena, a využijí ji tak výzkumníci a odborníci v oblasti vzdělávání, vyučující i studenti pedagogických fakult a dalších fakult připravujících učitele i další pracovníci působící ve státní správě zabývající se vzděláváním.

Věra Ježková

1. Estonsko – několik pohledů na zemi

Podobně jako jiné země střední a východní Evropy, prošly i pobaltské země v osmdesátých a devadesátých letech minulého století významnými politickými změnami. Na počátku devadesátých let získaly nezávislost. V roce 1992 byly schváleny jejich ústavy. Obnova nezávislosti znamenala pro všechny tři země začátek demokratizace společnosti, došlo k postupnému přechodu k tržnímu hospodářství. V kapitole představujeme z několika pohledů zemi, jejíž školní vzdělávání je předmětem naší studie. Nejdříve charakterizujeme politický systém, legislativu a exekutivu Estonska. Poměrně velkou pozornost, kterou si podle našeho názoru Estonsko zaslouží, věnujeme jeho historickému vývoji. Poté se zabýváme stručně ekonomikou země a podáváme její zeměpisnou charakteristiku. Poslední dvě subkapitoly věnujeme tématům obyvatelstvo, rodina, mládež a věda a kultura.

1.1 Politický systém, legislativa, exekutiva

Estonsko (Estonská republika, *Eesti Vabariik*) je republika s demokratickým parlamentním systémem, v jejímž čele stojí prezident. Estonská ústava byla schválena v roce 1992 a v určitém smyslu představuje symbiózu dřívějších estonských ústav. Pokračuje v duchu demokracie z roku 1920 a uvádí dodatečně některé mechanismy upravující rovnováhu moci (Vzdělávací systém Estonska, 1999; Estland. Botschaft von Estland in Berlin).

V čele státu stojí **prezident**, volený parlamentem na dobu pěti let. Zvolen může být maximálně na dvě po sobě jdoucí funkční období. Kandidátem na úřad prezidenta republiky může být osoba ve věku minimálně 40 let, která se narodila v Estonsku a má estonské občanství. V sou-

ladu s Ústavou Estonské republiky volí prezidenta parlament tajným hlasováním. Za zvoleného se považuje kandidát, pro něhož hlasovaly dvě třetiny členů parlamentu. Prezident má imunitu. K trestní odpovědnosti může být povolán pouze na návrh kancléře justice se souhlasem většiny členů parlamentu.

Pravomoci prezidenta republiky stanoví ústava a zákon. Prezident má především reprezentativní funkci, plní však i některé exekutivní úkoly. Prezident má pravomoc v oblasti mezinárodních vztahů a vnitřních záležitostí. V oblasti mezinárodních vztahů reprezentuje Estonskou republiku, jmenuje a odvolává diplomatické představitele Estonské republiky; svoji činnost koordinuje s vládou. Pravomoc prezidenta v oblasti vnitřních záležitostí se týká obrany státu, vztahů k parlamentu, vztahů k vládě, legislativy, jmenování a odvolávání státních úředníků, udělování vyznamenání, udělování milosti a povolávání kancléře justice k právní odpovědnosti.

Prezident jmenuje kandidáta na předsedu vlády, jemuž svěřuje sestavení nové vlády. Kandidát, který získal od parlamentu mandát na vytvoření vlády, představuje její složení prezidentovi, který poté vládu jmenuje. Na návrh předsedy vlády prezident odvolává a jmenuje ministry.

Prezident předkládá parlamentu návrhy na jmenování následujících nejvyšších úředníků: předsedy Státního soudu, ombudsmana, předsedy rady Estonské banky, státního kontrolora, kancléře justice a velitele vojsk.

Současným prezidentem Estonska je Toomas Hendrik Ilves. Svoji funkci vykonává již ve druhém funkčním období; poprvé byl zvolen v roce 2006 (Prezident; Konstitucija Estonskoj respubliku).

Nejvyšší státní zákonodárny orgán je jednokomorový **parlament** (*Riigikogu*). Má 101 členů. Z nich vybírá svého předsedu a dva místopředsedy, kteří organizují práci parlamentu v souladu se dvěma zákony o parlamentu. V souladu s ústavou vytváří parlament komise. Členové parlamentu se mohou sdružovat ve frakcích.

Nejdůležitější funkcí parlamentu je tvorba legislativy. Řízení státu parlament ovlivňuje především rozhodováním o příjmech a výdajích státu (stanoví daně a přijímá státní rozpočet). Spolu s tím má právo ratifikovat a vypovídat dohody s jinými státy. Členové parlamentu mají právo vznášet dotazy vládě republiky a jejím členům, státnímu kontrolorovi, kancléři justice a veliteli ozbrojených sil. To jim umožňuje kontrolovat činnost výkonné moci (vlády) a vysoce postavených státních úředníků. Parlament volí a jmenuje do funkce řadu nejvýznamnějších osob státu, včetně prezidenta republiky. Na návrh prezidenta republiky jmenuje

předsedu Státního soudu, předsedu rady Estonské banky, státního kontrolora, kancléře justice a (vrchního) velitele ozbrojených sil. Parlament má právo vystupovat s prohlášeními a deklaracemi k estonskému lidu, jiným státům a mezinárodním organizacím, reprezentuje Estonsko v mezinárodních organizacích aj.

Volební období poslanců je čtyřleté. První parlamentní volby po obnově samostatnosti Estonska se konaly 20. září 1992, zatím poslední 6. března 2011. Následující volby se budou konat v březnu 2015. Komunální volby se konají každé čtyři roky. Svůj hlas mohou odevzdat všichni obyvatelé s trvalým bydlištěm v Estonsku starší 18 let, nezávisle na své státní příslušnosti (Estland. Botschaft von Estland in Berlin; Riigikogu. The Parliament of Estonia; Prezident).

Výkonnou moc má **vláda**. Jmenování předsedy vlády i odstoupení vlády jsou v kompetenci parlamentu. Na druhé straně může vláda spolu s prezidentem rozpustit parlament a vyhlásit nové volby, pokud parlament vyjádřil vládě nedůvěru. Prezident jmenuje předsedu vlády, který vládu sestavuje. Činnost vlády může být ukončena ze tří důvodů: odstoupení nebo úmrtí předsedy vlády, vyjádření nedůvěry vládě, volby nového parlamentu.

Vláda Estonské republiky uskutečňuje výkonnou moc na základě ústavy a zákonů Estonské republiky. „Úkoly vlády jsou následující:

- realizuje státní vnitřní a zahraniční politiku;
- zaměřuje a koordinuje činnost vládních institucí;
- organizuje plnění zákonů, usnesení parlamentu a výnosů prezidenta republiky;
- předkládá parlamentu návrhy zákonů a dohody s jinými státy k ratifikaci a vypovězení;
- vypracovává návrh státního rozpočtu, předkládá ho parlamentu a organizuje jeho plnění;
- na základě zákonů a s cílem jejich plnění vydává usnesení a nařízení;
- navazuje vztahy s jinými státy;
- v souladu s ústavou a zákony plní jiné povinnosti týkající se vlády republiky“ (Pravitelstvo Estonskoj respublik).

Současná estonská vláda působí od 6. dubna 2011. Jejím předsedou je Andrus Ansip. Vládní koalici tvoří Estonská reformní strana (představující klasický liberalismus), Vlastenecká unie a Res Publica (představující společně liberální konzervatismus). Cíle činnosti vlády na období 2011–2015 jsou formulovány v Programu vládního svazu strany Svaz vlastní a Res Publica a Estonské strany reformem. S cílem realizace koalič-

ní smlouvy byl vytvořen Program činnosti vlády republiky na období 2011–2015. Program se obnovuje jednou za rok, poté co se do něho zanesou po vykonání prvních aktivit dodatečné změny nezbytné pro dosažení stanovených cílů. Nejdůležitějšími cíli vlády jsou konkurenceschopná ekonomika, stát přátelský k rodině, pocit sociální jistoty občanů a vysoce vzdělaný lid. Předseda vlády uvedl ve svém projevu o principech formování vlády v dubnu 2011, že „nejdůležitějším cílem je zvyšování kvality života lidí, vytvoření takového Estonska, takového životního prostředí, v němž by se rozvíjela estonská kultura, rodilo více dětí a zvyšovala délka života a v němž by lidé rádi žili“ (ibid).

Pro hodnocení své činnosti zformulovala vláda k roku 2015 sedm priorit, zahrnujících 55 cílů v 18 sférách činnosti. Vláda si stanoví za cíl dosáhnout do roku 2015 následujících ukazatelů:

- „1. Profit¹ rozpočtu vládního sektoru;
2. kladný přirozený přírůstek obyvatelstva;
3. produktivita na úrovni 73 % průměrného ukazatele Evropské unie;
4. zaměstnanost na úrovni 72 % ve věkové skupině od 20 do 64 let;
5. výrazné snížení předčasného odchodu mladých lidí ze systému školního vyučování, aby podíl mládeže dále nepokračující ve vzdělávání (18–24 let) se základním vzděláním nebo se vzděláním nižším než středním nepřesáhl 11 %;
6. doba zdravého života mužů nesmí být nižší 57 let a žen 62 let;
7. množství vypouštěných skleníkových plynů musí být na úrovni roku 2010 (nebo menší než 20 milionů tun za rok)“ (ibid).

Nejvyšší soudní orgán je **Státní soudní dvůr**. Soudní systém tvoří tři instance: soudy první instance: zemské, městské a správní soudy, okresní soudy jako odvolací soudy a státní soudní dvůr jako nejvyšší soud, který plní také funkci ústavního soudu.

Estonská legislativa se opírá do značné míry o německé právo, zejména v oblasti civilního práva, což je historicky podmíněno. Soudní systém je nezávislý, jeho soudci jsou jmenováni na doživotí a nesmí být zvoleni nebo jmenováni do jiného státního úřadu.

Estonská legislativa je pevně zakotvena v právu národů (ius gentium) a v právu Evropské unie (Estland. Botschaft von Estland in Berlin).

Státní soud je kasační soud, plní také úkoly soudu ústavního dohledu. Kompetence státního soudu jsou:

- posuzování soudních rozhodnutí podle kasačního principu;

1 Profit rozpočtu – kladné saldo, vyšší příjmy rozpočtu než jeho výdaje. (Profit budgeta. Dostupné z http://www.banki.ru/wikibank/profitsit_byudjeta)

- posuzování žádostí o přehodnocení záležitostí na základě nově objevených okolností;
- plnění úkolů soudu ústavního dohledu (Gosudarstvennyj sud).

Kancléř justice je nezávislý ústavní institut, jehož úkolem je dohlížet na to, aby zákony platné v Estonsku byly v souladu s ústavou a byla chráněna práva a svobody zde žijících lidí.

K úkolům kancléře patří mj. spolupráce na rozvoji práv dětí a šíření informací o jejich právech. Institut kancléře není součástí ani zákonodárné, výkonné nebo soudní moci, ani není politickou nebo práva obhajující institucí. Kancléř v sobě spojuje funkci dohledu nad ústavností a společným petičním orgánem. Kancléře justice jmenuje na dobu 7 let parlament na návrh prezidenta republiky. Jednou za rok skládá kancléř účty ze své činnosti parlamentu. Takto kombinovaná kompetence je z mezinárodního hlediska unikátní (Kancler justicii).

Státní kontrola uskutečňuje ve státě nezávislou ekonomickou kontrolu. Poskytuje parlamentu zpětnou vazbu týkající se ekonomické činnosti státu. **Estonská banka** je ústřední banka republiky, kontrolující peněžní systém Estonska, tj. realizující státní peněžní politiku. **Obranné síly Estonska** jsou institucí výkonné moci, spadající do sféry ministerstva obrany; jsou podřízeny vládě (Prezident).

1.2 Přehled dějin Estonska

Současnou oblast Estonska osídlily první kmeny přibližně před 11 000 lety, poté co to umožnil odstupující ledovec (Estland. Botschaft von Estland in Berlin). Podle finských historiků začali osídlovat dnešní území svých států první Finové a Estonci kolem 5. století př. n. l., když již byla tato dvě ugrofinská etnika oddělena jazykově. „Na konci starověku byla většina území Estonska vzhledem k dané době hustě obydlena a žilo zde podle odhadů historiků na 150 000 až 200 000 obyvatel (...) Rozvíjel se obchod s nejbližšími sousedy, ale nadále vzkvétal i dálkový obchod s Novgorodem a Paskovem, a Estonsko se účastnilo i tranzitního obchodu na Baltu (...)“ (Hebedová & Hofírková, 2012, s. 13).

Ve druhé polovině 12. století začali přicházet na estonské území němečtí obchodníci, kteří zde později vytvořili hanzu. Na počátku 13. století bylo Estonsko v důsledku společných snah německých a dánských křižáků christianizováno. „Ve 13. století se v Tartu začalo rozvíjet první skutečné městské osídlení. Nejdůležitějším obchodním centrem na pobřeží se pak stal přístav Tallin“ (ibid). Od roku 1220 si začali podma-

ňovat Estonsko také Švédové. Ve druhé polovině 13. století tvořil celé území „konglomerát malých feudálních států, které mezi sebou neustále do konce středověku bojovaly o moc“ (ibid, s. 20).

V první polovině 16. století zasáhla Estonsko reformace, v důsledku toho se postupně stávalo součástí luteránského kulturního prostoru. V souvislosti s rozmachem centralizovaných států (zejména Ruska, Anglie a Švédska) postupně slábl vliv hanzy. Třicetiletá válka znamenala její konec. Vliv hanzy na estonském území byl velký; projevil se mj. v městské architektuře a v šíření dolnoněmeckého jazyka a literatury. Pod vlivem reformace se sloužily bohoslužby v národních jazycích. Přeložením Písma svatého do estonštiny se začala rozvíjet její psaná podoba. Dorozumívacím jazykem šlechty, měšťanů a církevních představitelů byla dolnoněmčina, která se rozšířila v 15. století a nahradila u duchovenstva plně nebo pouze částečně latinu.

Od roku 1558 válčí na území Estonska Dánové, Švédové, Rusové a Poláci. Z boje vychází vítězně Švédsko, pod jehož vládou zůstává Estonsko do začátku 18. století. V roce 1632 je založena v Tartu první estonská univerzita. Války na konci 16. století přinesly zemi řadu nemocí a hladomory, v jejichž důsledku předčasně zemřelo mnoho lidí. Po válce na počátku 17. století žilo na území dnešního Estonska odhadem asi o 2/3 méně lidí než před válkou (110.000–135.000). Během Norské války se dostává Estonsko v roce 1721 pod nadvládu Rusů. Dobytím Estonska otevírá Petr Veliký okno do Evropy. Ruská carevna Kateřina II. usilovala o ovládnutí baltských provincií; po její smrti jim její syn Pavel I. však navrátil koncem 18. století všechna tradiční práva a autonomii.

Na počátku 19. století usilovali estofilové o rozvoj jednotného a moderního estonského literárního jazyka. V roce 1838 byla založena při univerzitě v Tartu Estonská vědecká společnost; jejím úkolem byla propagace jazyka, literatury a historie Estonska. Ve druhé polovině 19. století došlo k rychlému růstu gramotnosti estonského obyvatelstva, jejich početnímu růstu a stěhování do velkých měst. To vše spolu se zakládáním moderních tiskáren vedlo k rozvoji novin vydávaných v estonštině.

Tak jako v celé Evropě, začalo také v Estonsku období národního obrození. V roce 1862 se objevilo lidové vydání eposu *Píseň o synu Kaleva* (*Kalevipoeg*). Cílem estonského národního hnutí, probíhajícího od šedesátých do osmdesátých let 19. století, byl nejprve rozvoj moderní a autonomní estonské kultury, později podpora vzdělávání v národním jazyce a spolků usilujících o zvýšení úrovně kulturního uvědomění. V roce 1867 byla vydána sbírka romantických básní, jejíž autorkou byla Lydia Koidu-

la (1843–1886). Součástí sbírky byla báseň *Mu isamaa on minu arm* (Moje vlast je má láska), která se v sovětském období stala neoficiální estonskou hymnou. Na začátku osmdesátých let 19. století se projevil výrazný snahy ruského cara o rusifikaci Estonců. Roku 1885 se stala ruština úředním jazykem (Estland. Botschaft von Estland in Berlin; Hebedová & Hofírková, 2012). „Rusifikace vedla k poklesu úrovně výuky, zvýšení negramotnosti a zhoršení úrovně kulturního života. Roku 1893 byla dekretem ukončena činnost Estonské učené společnosti“ (Hebedová & Hofírková, 2012, s. 53). Od devadesátých let 19. století rusifikace slábla a probouze-lo se opět estonské národní hnutí.

Přelom 19. a 20. století znamenal zlepšování ekonomické situace Estonců, „všeobecný růst úrovně jejich vzdělanosti a jejich průnik do politického i kulturního života společnosti“ (ibid, s. 54). Koncem roku 1905 zavedly petrohradské vládní kruhy v Estonsku vojensko-policejní diktaturu a teror. V důsledku dlouhotrvajících neshod mezi baltskými Němci a estonským obyvatelstvem odešla řada Němců ze země. Od roku 1906 byly povoleny v rámci reformy v Estonsku školy s výukou v estonštině a vznik nových literárních společností a nakladatelství. Dne 24. února 1918 byla vyhlášena Estonská republika. Tento výnos zůstal nejprve pouze na papíře. Vlastní nezávislost země byla vybojována ve válce za nezávislost v letech 1918–1920, která vyvrcholila mírovou smlouvou se sovětským Ruskem – 24. únor se slaví jako den vzniku estonské státnosti. Vzápětí však území Estonska obsadila německá armáda, která zde setrvala do listopadu 1918. Období bojů s bolševiky v letech 1918–1920 je označováno v Estonsku jako válka za nezávislost. Dohoda mezi vládou Estonska a sovětským Ruskem byla podepsána 2. února 1920. Rusko uznalo nezávislost Estonska a zřeklo se navždy územních nároků na ně. První nezávislé Estonské republice se podařilo navázat oficiální styky se všemi významnými státy a zapsat se pevněji do vědomí Evropanů. Samostatnost Estonska ukončuje v srpnu 1939 uzavřená dohoda mezi Sovětským svazem a nacistickým Německem (Hebedová & Hofírková, 2012; Estland. Botschaft von Estland in Berlin).

V meziválečném období byl pro Estonsko největší hrozbou Sovětský svaz. V roce 1934 uzavřelo Estonsko, Lotyšsko a Litva dohodu o spolupráci, která se však netýkala ani hospodářství, ani vojenství. Před vypuknutím druhé světové války Estonsko vyhlásilo neutralitu, aby nebylo zavlčeno do vojenských konfliktů. Na základě dohody uzavřené mezi nacistickým Německem a Sovětským svazem v srpnu 1939 se dostalo Estonsko (spolu s Lotyšskem a o něco později i Litvou) do sféry zájmu SSSR. Ačkoliv se sovětská strana zaručovala

pobaltským státům, že nebude narušovat jejich suverenitu, politické zřízení ani ekonomické poměry, její požadavky na ně se stupňovaly a vyvolávala řadu konfliktů. Estonsko se sovětskému nátlaku podrobilo, přistoupilo na dobrovolnou okupaci. Nový parlament vyhlásil 21. července 1940 Estonsko sovětskou republikou a požádal o její připojení k SSSR. Následovala rychlá integrace Estonska do sovětského politického, ekonomického a společenského systému. „Sovětizace přinesla masové represe, likvidaci elit a vytvoření atmosféry strachu. (...) Nejmasovější zatýkání a deportace do odlehlých oblastí Sibiře se uskutečnily v červnu 1941 současně s deportacemi z Lotyšska, Litvy, Karélie, západní Ukrajiny, západního Běloruska a Moldávie. (...) Hlavním cílem masových represí bylo šířit strach a způsobit šok, tak aby nevznikl odpor proti zavádění totalitního režimu“ (Hebedová & Hofírková, 2012, s. 72). Německá armáda obsadila Estonsko od července do podzimu 1941. Obyvatelstvo ji vnímalo jako osvoboditele, Němci však pokládali Estonsko za okupovanou část SSSR. Německá okupace Estonska trvala do podzimu 1944. Ve srovnání s okupací ruskou byla pro Estonce snesitelnější. Na konci listopadu 1944 ovládla území celého Estonska Rudá armáda. Během jejího postupu se snažily tisíce Estonců prchnout na západ. Na podzim 1944 bylo Estonsko anektováno Sovětským svazem. Velká část obyvatelstva odešla do exilu. Mnozí byli deportováni na Sibiř, ostatní se snažili přizpůsobit se situaci. Na území obsazeném Rudou armádou byl od roku 1944 znovu zaváděn sovětský systém. V letech 1944–1953 deportovaly sovětské orgány státní bezpečnosti 25 000 až 30 000 lidí do zajateckých a pracovních táborů; přibližně 11 000 z nich se již nevrátilo.

Na počátku padesátých let začal do Estonska proudit příliv přistěhovalců ze Sovětského svazu, především kvůli nově se rozvíjícímu průmyslu. Zatímco po skončení druhé světové války a úpravě hranic tvořili Estonci v Estonské svazové republice 95–97 % obyvatelstva, v roce 1950 již pouze 76 %, v roce 1979 to bylo 64,7 % a v roce 1989 jen 61,5 %. Na nižší podíl estonského obyvatelstva měla vliv i jeho nízká porodnost.

Po smrti J. V. Stalina v roce 1953 se vrátilo do roku 1956 do Estonska více než 17 500 deportovaných a uvězněných Estonců. Zpravidla se však nesměli vrátit do svého původního bydliště a nebyl jim vrácen zabavený majetek. S nástupem Leonida Brežněva na post prvního tajemníka v roce 1964 (od roku 1966 generálního) začala nová vlna intenzivní rusifikace neruského obyvatelstva SSSR s cílem vytvoření sovětského národa.

Ve druhé polovině osmdesátých let začalo sílit hnutí orientované zprvu na ekonomickou, později i politickou samostatnost Estonska. V červ-

nu 1988 „přerostly slavnosti starého Tallinu v improvizované svátky písní s účastí přes 100 000 převážně mladých lidí. Pocit jednoty a síly v obrovském shromáždění, oslava národního cítění tancem a zpěvem pod vlajíci znovuzrozenými estonskými vlajkami daly vzniknout fenoménu *zpívající revoluce* (...)“ (ibid, s. 92). Národní fronta Estonska usilovala zprvu o získání suverenity země v rámci volné konfederace (SSSR), později, v souvislosti se změnami ve střední a východní Evropě a dvou dalších pobaltských zemích o získání úplné nezávislosti Estonska. Zákonem z ledna 1989 se stala estonština úředním jazykem. V roce 1991 se většina občanů Estonska (včetně přibližně třetiny občanů neestonské národnosti) vyslovila v referendu pro návrat k samostatnosti a nezávislosti Estonska. Dne 20. srpna 1991 se rozhodl estonský Nejvyšší sovět jednomyslně vyhlásit nezávislost země a požádal o její mezinárodní uznání. Jako první uznaly nezávislé Estonsko Island a Litva, 24. srpna Rusko včele s Borisem Jelcinem a 6. září Sovětský svaz.

Od září 1991 je Estonsko členem Organizace spojených národů, od května 1993 členem Rady Evropy. Od 29. března 2004 je členem NATO, od 1. května téhož roku členem Evropské unie (spolu s Litvou, Lotyšskem, Českou republikou a dalšími šesti zeměmi). K eurozóně se připojilo Estonsko 1. ledna 2011. Estonsko vystupuje jako aktivní a konstruktivní partner, jednající pragmaticky také v otázkách další integrace Evropské unie. Cílem bezpečnostní politiky Estonska je zachovávat jeho samostatnost a nezávislost, územní integritu, ústavní pořádek a veřejnou bezpečnost. V letech, kdy bylo Estonsko součástí SSSR a Československo pod jeho silným politickým vlivem, se rozvíjely mezi oběma zeměmi četné kulturní kontakty (Estland. Botschaft von Estland in Berlin; Vzdělávací systém Estonska, 1999).

1.3 Ekonomika

Měnová jednotka Estonska je od 1. ledna 2011 euro. Od 9. prosince 2010 je Estonsko 34. plným členem OECD. Hrubý domácí produkt na obyvatele (EU 28 = 100) ve standardu kupní síly činil v roce 2004 58, v roce 2010 činil 64 (v České republice analogicky 78 a 81).

Hlavní oblasti hospodářství byly v roce 2010 následující (v závorce procenta z HDP): nemovitosti, pronájmy, obchodní služby (20,1 %), zpracovatelský průmysl (16,8 %), velko- a maloobchod (12,4 %), obchod a přeprava zboží, komunikace (11,4 %), veřejná správa a obrana, sociální pojištění (7,1), stavebnictví (5,7 %), vzdělávací systém (5,0 %),

zásobování elektřinou, plynem a vodou (4,6 %), finanční služby (3,7 %), zemědělství a myslivost (2,0 %).

Nejvýznamnějšími obchodními partnery Estonska pro vývoz byly v roce 2010 Finsko, Švédsko, Rusko, Lotyšsko a Německo, pro dovoz tytéž země, pouze v jiném pořadí podle významu. V obou případech bylo první Finsko. Nejdůležitější vývozní a dovozní zboží bylo: stroje a přístroje, minerální výrobky, zemědělské produkty a potraviny, kov a výrobky z kovu, vývozním zbožím bylo také dřevo a dřevěné výrobky, dovozním chemické výrobky (Estland. Botschaft von Estland in Berlin).

Estonsko je považováno za evropského ekonomického tygra. Dlouho bylo hospodářský premiant. Od devadesátých let rostla jeho ekonomika nejrychleji v Evropě. V roce 2008 zažilo, podobně jako řada dalších evropských zemí, velkou hospodářskou krizi. Ekonomika se ocitla na pokraji bankrotu. Stát nasadil radikální reformy a bez větší podpory zvenčí se vrátilo Estonsko mezi ekonomicky úspěšné země. Postupně roste v zemi kupní síla obyvatel. Zkušenosti Estonska s eurem jsou po dvou letech relativně střízlivé. Estonský premiér tvrdí, že vstup do eurozóny se vyplatil. Podle kritiků vlády však euro přináší úspěch jen bohatým. Zbytku obyvatel zůstává vysoká inflace nezaměstnanost a další problémy (Pazderka, 2013).

1.4 Zeměpisná charakteristika

Estonská republika (*Eesti Vabariik, Republic of Estonia*) je jednou ze tří pobaltských republik. Leží na severozápadě Evropy na břehu Baltského moře. Na jihu sousedí s Lotyšskem, na východě s Ruskem.

Estonsko se člení na 15 krajů, 194 obce a 33 města. Rozloha země je 45 227 km². Délka hranice je 1 450,2 km, z toho 768,6 km pobřeží a 681,6 km pevnina. K Estonsku patří 1 521 ostrovů. Největší z nich jsou Saaremaa, Hiiumaa a Muhu. Ostrovy a pobřeží leží v dráze tažných vodních ptáků, kteří je každoročně vyhledávají. Hlavní město je Tallin (známé také jako někdejší hanzovní město Reval) se 398 tisíci obyvatel, tj. 29,7 % veškerého obyvatelstva. Další větší města jsou univerzitní město Tartu se 102 800 obyvateli, průmyslová města Narva a Kohtla-Järve se 66 200 a 44 800 obyvateli a lázně Pärnu se 44 000 obyvateli.

Počet obyvatel je přibližně 1 361 000, hustota obyvatelstva 31 obyvatel na km². K 1. lednu 2008 žilo ve městech 69,4 % obyvatel, na venkově 30,6 %. Podíl Estonců na celkovém počtu obyvatel je 69 %, další velké národnosti jsou Rusové (26 %), Ukrajinci (2 %), Bělorusové (1 %) a Fínové (1 %).